

10) Marifet Hakkında Beş Not

Birincisi

Semavî kitaplardan anlaşılan; madde de mana da, gayb de şehâdet de, Allah da Rahman da, İsa da Musa da, kanun da mucize de ve *Ha-Mim* ile işaret edilen 99 isim de ve Cevşen’de anlatılan 1001 isim ve şuunât da mutlak (sonsuz) bir Hakikatin farklı şüun ve tecellileridir. Dualiteyi ve diyalektiği yani Rahmaniyeti izah eden Rahman suresinde anlatıldığı gibi, bütün zıt varlık ve olaylar, O’nun şüun ve nitelikleridir. Bu noktadan bakılırsa insan için ölüm ve yokluk söz konusu olamaz. Varlıklar ve onların bilinçli dosyacıları olan kişilikler sadece bir nitelikten diğer bir niteliğe geçiyorlar. Gerçekten Rahman suresi varlığı ve varlığın ikili yapısı olan dualiteyi çok güzel bir üslupla anlattığı gibi; bu ikili yapının bir neticesi olan ve göreceli olarak birbirinden farklı olan şüun ve nitelikleri de birlik ve tevhid çerçevesinde son derece sanatlı bir ifade ile sunmuştur. Evet, *O her gün yeni bir şe’ndedir*.

Bu bakış açısı yani varlığı ve varoluşu bir görmek; nitelik ve nesneleri özellikle canlıları birbirinden kopuk, karışıklık içinde kıvranan ve en sonunda yokluğa mahkûm olarak görmemek, birlik kanununun, bilinçli yaradılışın ve tevhid inancının gereğidir. Çünkü en büyük dengesizlik sayılan şirkin varlıkta yeri yoktur. Şirk varsa sistem ve birlik asla var olamaz. Evet, müsbet ilimler bugün bize şu gerçeği gösteriyorlar: Bütün bu zıtları dengeleyen ve bu şüunata hayat ve can veren ve kâinatın ve hayatın işletim sırrını izah eden Sibernetik ilmine işaret eden Adl ismi ve niteliğidir ki; İmam-ı Azam’a göre en büyük ism-i azamdır.

Evet, hiçbir şey tek başına O değildir. Fakat O her şeydir. Yani sonsuzdur. Ve her şeyin ruhu ve özü olan dengedir; El-Adldır. Hayat hakikati ile eşdeğerdir. Zaman ve mekândan münezzehtir olduğu gibi kâinatın dışında olmaktan da münezzehtir. Ahmed-i Hani’nin tabiriyle *O, sadece ene’l-hak değildir. Gerçek manada O, Vahid-i Mutlaktır*.

İkincisi

Varlığın her boyutunu gören, ifade eden, belki bütün varlıkların ve olayların ifade edilişi olan Kur’anda *vücûd* (sonradan var olma), *îcad* (yoktan var etme) ve *adem* (yokluk) kavramları yoktur. Sadece bulmak manasına gelen *vecede-yecidu* fiilleri vardır. Bu da sadece var olan bir şeyi keşfetmek, onu görmek ve onunla karşılaşmak demektir. Evet, hakikî manada varlık, bir tanedir. Gelişmek ve göreceli mertebeleri meyve vermek üzere dualiteli diyalektik süreçlere girer. Bir’den gelir; sonra gelişerek Bir’e döner. *O’ndan geldiniz.. Yine O’na döneceksiniz*, ifadesinin manası gözlere görünür..

Kur’anda geçen *halaka* (yarattı) fiilleri ise etimolojik ve lügat olarak şekillendirmek demektir. Evet, hakikî manasıyla Varlık ve Hakikat Birdir. Gelişmek üzere ve meyveler vermek için değişik şekillere giriyor. Onun için gerçek manada ölüm söz konusu olamaz. Ve bu maddî ve manevî şekillerin özü, ruhu ve asıl varlığı denge ve dengelerdir ki; *Adl* ismi bunu ifade ediyor; Sibernetik ilmi bunu izah ediyor. Marifet konusunda yüksek bir yeri olan Risale-

i Nurda (24. Söz) ifade edildiği gibi Allah'ın en büyük ismi olan ve bütün esmayı içeren ve hepsini hikmet dairesinde dengeleyen bu Adl ismidir ki; Ayetü'l-Kübra risalesinde **Hayy** ismi ile ifade edilmiştir. Çünkü hayat denge ile eş değerdir. Belki varlıklara ve maddî şekillere hayat veren ve sonsuz bir bilgi isteyen *denge*nin ta kendisidir. İbn Arabî bu hakikat için, *Adl, umumi ruh, nur-u Muhammedî ve akl-i evveldir*, diyor. Demek insanın kendisini evrensel varlıktan ayrı, müstakil bir varlık olarak görmesi ve böyle hissetmesi, büyük bir yanılgıdır, firavunluktur. Şirk ve dengesizliklere sebep olduğundan bir nevi yokluktur; gerçek ölümdür. Çünkü bu durumda insan, kendisini varlık şecere-i tubasından koparıyor; yokluk canavarına yem oluyor. (24. Mektup, 24. Söz, 4. Şua)

Risalelerde (23. Lem'a ve 33. Söz) kullanılan *hudus, imkân, ihtira* gibi kavramlar, o günkü şartlarda söylenilen ve büyük bir dengesizlik olan dinsizliğe karşı yapılmış bir müdafaadır. Mutlak hakikati ifade makamında değildir. Zaten bu gibi kelimî kavramlar, Kur'anda kullanılmadığından önemli âlimler tarafından eleştirilmiştir.

Sakin bu yazıdan ezeliyet-i madde gibi batıl bir fikir veya materyalizm ve ruhçuluk gibi iki aşırı ucu olan vahdetü'l-vücûd felsefesi anlaşılmasın. Çünkü madde gerçek varlığa göre dağılmaya, dökülmeye mahkûm bir kabuktur; varlığın en zayıf şeklidir; paha biçilmeyen bir tablonun ruhu olan sanatına göre, bir metre bez ve basit bir çerçevedir; ilkel bir algılayıştır. Maalesef bu algılayış biçimi bu asırda o kadar çok yerleşmiştir ki samimi dindarlar dahi, Allah'ı gökte, maddî bir varlık olarak algıladıklarından müthiş dengesizliklere sebep oluyorlar. Evet, madde asla ezeli olamaz. Ezeli olan sonsuz ve binbir enerji çeşidi olarak yansıyan İlâhî kudrettir ve o kudretin ruhu ve özü olan ilim ve iradedir.

Üçüncüsü: Birlik, İkilik, Üçlük

Mutlak ve hakikî varlık Birdir, sonsuzdur, aşkın ve yetkindir; saf hayır ve güzelliştir; ortağı olamaz. Zaman ve mekândan münezzehtir. Onun için *Allah, daha önce ne yapıyordu*, gibi yanlış bir soru sorulmamalı. Bu sonsuz, aşkın ve mutlak varlığın kuşatıcılığına İslam literatüründe *Vahidiyet* denir. Ve bu sonsuz varlık, o kadar mükemmel sıfatlara ve kudrete sahiptir ki bölünmeden, gerçek özelliklerini kaybetmeden her yerde her şeyde bütün özellikleriyle bulunur. Buna da *Ehadiyet* denilir. Batıda bu tecelliye *monad* ve bunun ilmine *monadoloji* deniliyor.

Bütün bu özellikleriyle beraber bu Mutlak Varlık için göreceli bir boyut olan zaman ve mekân söz konusu değildir. Fakat bu Mutlak Varlık iradesiyle bil-kuvve olmaktan bil-fiile geçince celâl ve cemal olarak bir ikilik gerçekleşir. Yani güzellik-çirkinlik, cennet-cehennem sıcak-soğuk, negatif-pozitif, semavat-arz, ruh-beden, madde-mana gibi zıtlıklar ortaya çıkar. Ayrıca genelde bu ikili yapının ortasında başka bir gerçek (sentez) oluşur. Semavat ile arzın ortasında hayat gibi; cennet ve cehennem ortasında araf gibi; ruh ve beden arasında hafıza gibi; Allah ve insan arasında Cebrail gibi..

Bu ikili yapı arasında çıkan çatışma ve gelişme o kadar çok göreceli güzel meyveler veriyor ki; bir olan Mutlak Varlığın ikililiğe izin vermesinden kaynaklanan bütün çirkinlikleri telafi eder. Ve bir olan Mutlak Varlıktan gelen bu göreceli ve ikili yapının görevi bitince yine aslına, birliğe, Mutlak Varlığa döner.

Ahiret âlemi böyle bir birleşmenin sonucu olduğundan; göreceli ve ikili dünya ölçekleriyle tamı tamına anlaşılmıyor. Onun için Peygamberimiz (a.s.m.) söyle buyurmuştur: *Ahiret öyle bir hakikattir ki, ne göz görmüş, ne kulak işitmiş, ne de kalb-i beşerin hatırına gelmiştir!..*

Yukarıda not olarak anlattığımız bu hakikatten şöyle birkaç özet cümle çıkartabiliriz:

a) Dengesini ve bilinçli birliğini çelişkiden, ikililikten, göreceli çatışmalardan kendilerini koruyabilenler, göreceli ölümü yener, ebedî hayatı hak ederler. Kur’anda bu korumanın ismi takvadır.

b) İnsanın ahireti, gayb âlemini ve bir nevi gayb âlemi olan geçmiş ve geleceği özlemesi, bu ikili ve çelişkili yapıdan kurtulmak ve O Mutlak Mükemmel Varlığa ulaşmak içindir. Ahiretin bir ismi Kur’anda geçtiği üzere yewmül-fasıldır. Yani ahiret, imtihan ve gelişme için kurulan ikili zıtlara dayalı olan yapının birbirinden ayrılıp mutlak mükemmel birliğe ulaşma günüdür. 29. Söze bakabilirsiniz.

c) Başta kadın ve erkek olmak üzere bütün göreceli zıtların birbirine âşık olması görev icabı da olsa bu mutlak birliği yaşamak içindir. Erkek ruhu temsil ediyor; gelişmek ve üretim için ikili yapıya sahip olan maddeyi (kadını) özlüyor; kadın da maddeyi temsil ettiğinden ruhun ve birliğin koruması altına girmek istiyor. Bu birleşimde bir çâşit ebedi bir hayat doğuyor; nesilleri hep devam ediyor.

d) Bu birlik ve ikili hakikatten; *sana gelen her hayır, Allah’tandır ve her kötülük nefsendendir*, mealindeki ayetin gerçeği, şirke girilmeden anlaşılmış olur. Evet, mutlak hayır ve varlık Allah’tır. Nefis ise göreceli ikiliğin getirdiği bir ürün olduğundan ve ikilikte mutlak hayır ve güzellik olmadığından kusurların ve kötülüklerin kaynağı, ikili yapıya sahip, sınırlı ve somut giden nefistir, diyebiliriz.

e) Dünya tarihinin ilk bilimcileri sayılan Mecusiler, bu hakikati bilmedikleri için Mutlak Birliği unutup ikilikte boğulmuşlardır. Hristiyanlar, üçlü yapıyı aynı ve tek bir hakikat olarak görecekları yerde, üçünü müstakil birer tanrı olarak gördüler. Varlık ve güzellik ile ilgili çok gerçeklerin gizlenmesine sebep oldular.

Sofiler ise, birliği görüp ikili ve üçlü yapıdan kaynaklanan çok hakikatleri kaybettiler; birçok sosyal ve fikrî görevi ihmal ettiler. Çünkü ikili yapıyı hayal sandılar. Ve en son olarak; Mecusilerin ateşe taptıkları gibi enerjiye tapan modern esbap-perestler ise, ikililikten asla kurtulacak gibi görünmüyorlar.

f) İnsan bütün bu hakikatlerin ortasında olduğundan birlikten ve mutlak varlıktan kopmamak şartıyla, bir daha birliği ve mutlak varlığı tam kazanabilmek için bu ikili yapı fırınında pişmeli; ikili varlığın bir ürünü olan nefisini, mutlak varlık içinde eritmeli, birliğe ulaşmalı, cenneti hak etmeli!..

g) Diyebiliriz ki; ikilik geçici bir durumdur. Varlığın geçmiş ve geleceğinde asıl olan birlik ve tevhit’tir. Onun için hadis-i kutsîde Cenab-ı Hak, *Zamana sövmeyin, zaman benim*,¹ diye

¹ Hadisin aslında ‘dehr’ kelimesi geçiyor. Dehr ise zamanın tümü demektir. Ve Türkçede zaman bu manada kullanılır. Evet, Farsçada çoğul olan **deman** kelimesi Arapçaya geçip zaman yani bütün anlar manasında kullanılmıştır.

buyurmuştur. Yunus suresi, ayet 31’de varlıklardaki ilâhî bütün işler ve idareler anlatıldıktan sonra, *Fezalikumullahu Rabbükümü’l-Hakk*, denilmiştir. Yani kâinattaki bütün bu hakikatlerin ve işlerin başı, esası, Allah’tır. Sonra bu varlığı geliştirmek için ikili yapıya sokuyor; pişiriyor, terbiye ediyor; ahirette bütün bu göreceli ve ikili varlıkların görevlerinin hakkını vererek onları gerçek varlık yapıyor. Hakk ve hakikat olduğunu bilfiil yaşıyor. Bu ayetin son cümlesi şöyledir: *Fe-mâzâ ba’de’l-hakkı illad-dalâl; feenna tusrafûn!* Yani: Hak ve hakikat olan ahiretteki bu gerçek varlıktan sonra, dalâletten başka ne olabilir?! Artık nasıl yönlendirildiğinize bakmaz mısınız?!

Dalalet kaybolmak demektir. Dinî ıstılah manası, sistemin dışına atılmak demektir.

h) Son olarak diyebiliriz ki; hangi varlık özünde saklı olan ve omurga olarak kendi varlığını teşkil eden dengeyi ve adaleti tam yaşarsa ve hayatı boyunca devam ettirirse; göreceli ikili yapısını denge ile devam ettirip mutlak varlıkta göreceli ve görevli bir ayna yaparsa, o ebedî bir hayatı hak eder.. Hakk ismine yapışır, göreceli varlığını hakikî varlık yapar. Onun için daha ölüm ve yokluk söz konusu olamaz. Dinî terminolojide bu dengenin ismi *sırat-ı müstakim*dir. Birçokları demişlerdir ki; Kim bu dünyada sırat-ı müstakim üzere gidebilirse o, cennete girer. Yani ebedî, mesud ve mutlak bir varlık kazanır.

Dördüncüsü

Her şey (her şekil) fânidir.. O’nun yüzü hariç.. (Kasas, 88)

Nuranî varlıkların yüzü, özü demektir. Allah nuranî olduğu için O’nun yüzü, özü demektir. (İşarâtü’l- İ’caz ve Kızıl İcaz) Evet, Allah’ın şekli olmadığı için o ezeli ve ebedidir. Gerçek ve sonsuz varlıktır. Demek bizim şekli varlıklarımız fânidir. Evet, Hakk ve Mutlak (sonsuz) Varlık Birdir, nihayeti yoktur ki (mecazen) mevcudat denilen diğer nesneler O’nun ortağı olsun.. Evet, kâinat dediğimiz tecelliler, eşkâl-i fâniye ve geçici niteliklerden ibarettir. Bunlar o sonsuz varlığın nokta görüntüleridir; şekil itibarı ile fânidirler. Öz varlıkları, onların değildir, sonsuzdan gelip sonsuza varıyorlar. İmkân ve hudûs sadece onların şekilleri için vardır. Şekilleri sınırlı olduğu için sonsuz olan Hakk Varlık gibi olamıyorlar. Tanrı sayılmazlar.

Demek kâinatta olan bütün nitelikler o sonsuz, hakk ve mutlak varlığın sadece nokta taayyünleridir. Demek Onun ortakları değildir. Allah’ın bu sonsuz soyut varlığı benzerlerden münezzehtir. Evet, isimler sadece şekillerin alâmetleridir; şekiller belli olduktan sonra onlara takılan işaretlerdir ki diğer şekiller ile karışmasınlar. Demek İbn Arabî’nin de dediği gibi *Hu*’dan başka, O’nun ismi yoktur. Kelimeler ve kavramlar sadece Onun nokta tecellilerinin şekil alışlarının işaretleridir; insan tarafından yorumlanışlarıdır; isimlerin isimleridir. *Felâ isme lehu illa hû*.

Beşincisi: Birlik ve tevhid hakkında olan fakat yanlış anlaşılan beş ayet:

Allah sadece Mesih İbn Meryemdir, diyenler kâfir oldular: (Sonsuz Mutlak varlığı inkâr ediyorlar.) [Yani sadece mucizevî bir bireyi değil de, bütün soyut-somut, kanun ve mucize her şey O’dur, deselerdi, Allah’ın sonsuz mutlak varlığını gizlememiş olsalardı, kâfir olmayacaklardı. Fakat bunlar o sonsuz mutlak varlığı İsaya daha doğrusu İsanın maddi somut ve sınırlı yönü olan Mesihe (dinî krallığa) indirdiklerinden gerçeği inkâr ediyorlar.]

Hâlbuki Mesih (İsanın tarihî kişiliği) şöyle demişti: Ey Benî İsrail (dindar-medenî millet) yalnızca Allah'a tapının, sadece Ona dayanın. O, benim gibi mucizevî fertlerin de sizin gibi doğal kanunlar çerçevesinde yaratılanların de rabbidir, sahibidir. O sonsuz mutlak varlıktır. İşte kim Allah'ın bu sonsuz soyut mutlak varlığına eş koşarsa, Allah ona cenneti (sonsuz saadeti) haram eder. Onun tek sığınağı ateştir. (Faniliğin, ölümün ve sıkıntıların acısından kurtulamaz..) Ve hiç kimse ona yardımcı olmayacaktır: (Yani İlahî sonsuz sistemde dengesizce yaşayan, o sistemin çarkları içinde acı çekmek dışında bir çare bulamaz.) (Maide, 72)

Ve hiç şüphesiz, Allah için üçüncüsüdür,² diyenler de kâfir oldular. (Yani Allah'ı niceliksel ve sayılarla ifade edilebilen bir varlık olarak bilenler, Onun sonsuz ve mutlak varlığını inkâr etmiş oluyorlar.) Hâlbuki tek bir ilah vardır.³ (Diğer varlık çeşitleri O'nun şüun ve nitelikleridir.) Eğer onlar, bu sınırlı varlık ve ulûhiyet fikrine son vermezlerse, onlardan kâfir olanlara acıklı bir azap dokunacaktır. (Maide, 73)

Allah, sadece Meryemoğlu Mesih'tir, diyenler kâfirdirler. De ki: Allah, Meryemoğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzündeki herkesi helak etmek istese, Ona karşı kim gelebilir? Hâlbuki yerin, göklerin ve aralarındakilerin mülkiyet ve hâkimiyeti sadece Allah'ındır. O istediği şeyi yaratır. Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir. (Maide, 17)

[Evet, sonsuz ve mutlak (aşkın) varlık tarafından beslenmeye muhtaç olan sınırlı somut varlıklar (mahlûkat,) soyut-somut, geçmiş-gelecek, dünya-ahiret, mucize-kanun gibi iki eli olan Allah'a asla eş olamazlar. İbadete layık değiller. Çünkü onların ulûhiyet (sonsuz olup ibadeti hak etme) özelliği yoktur.]

Kur'an Hristiyanların bu yanlışını düzeltirken bu üç ayette ve Tevbe 30'da İsa kelimesi yerine Mesih kelimesini seçmesi, somutlaştırma yanlışına dikkatleri çekmek içindir. Yoksa Allah'ın ruhu ve kelimesi olarak İsa logostur, canlı bir vahiydir. İslamiyetteki Kur'anın vahyine tekabül eder. Fakat Hristiyanlar doğurma zihniyetiyle ve Müslümanlar teşbih ve tecsîm tasavvuruyla bu sonsuz soyut hakikati kaybettiler. Dinin mucizevî meseleleri hurafeleşti. Onun için Kur'anda, 4/171'de **Üç demeyin; bu sizin için daha hayırlıdır**, deniliyor.

Bahaeddin Sağlam

² Hz. İsa baba, oğul ve ruhulkudûs (dinî, insanî ve manevî değerler veya ruh-beden-bilinç) birdir dedi. Fakat Kilise babaları bunu üç ayrı varlık olarak anladılar, üçlemeye gittiler; Allah sadece için üçüncüsüdür dediler; kâfir oldular. Yani sonsuz mutlak varlığın nimetinden istifade etmediler. Onlardan sonra gelen ehl-i ilim ise gerçeklik böyle olamaz; demek varlıkta hiçbir realite yoktur, deyip nihilist oldular. Müslümanlar bu gibi ayetleri Hristiyanlara karşı çok kötü bir şekilde kullandılar. Hâlbuki aynı yanlış anlama kendilerinde de vardır. Kelam âlimleri, Allah, ruhanî âlem ve maddî âlem diye varlığı üçe bölüyor. Özellikle Şafii ve Vehhabilerin ehl-i kitabı müşriklerle bir görüp onları Mekke ve Medine'ye sokmamaları tam manasıyla ilmî bir skandaldır. Şaşırtıcı olacak ama Vehhabilerin inanç yanlışları, Hristiyanlarınkinden fazladır. Çünkü Vehhabiler Allah'ı gökte taht üzerinde oturmuş cismanî bir kral olarak biliyorlar.

³ Hz. Muhammed, Kur'an diliyle tek bir varlık, tek bir ilim ve tek bir ruh vardır, dedi. Fakat Kelamcılar maddî dünya, ruhanî dünya ve İlahî âlem deyip üç ayrı varlık kabul ettiler. Allah'ı bu üç varlık kategorisinin üçüncüsü yaptılar; sonsuz ve mutlak İlahî varlığı cehalet perdesiyle gizlediler. Onların takipçileri olan ehl-i ilim ise, gerçeklik sınırlı ve somut olamaz, deyip bütün kutsal ve ruhanî gerçekleri inkâr ettiler. Onun için ayet bu kötü sonucu bildirmek için, "keferu" fiilini iki kere kullanıyor. Ve ikinci "keferu"yu *onlardan kâfir olanlar*, diye ayrı bir nitelikte zikrediyor. Demek kâfirlerin de kâfirleri var. Birinciler sonsuzluğu ve buna dayalı olan gerçekliği, ikinciler de ruhu, maneviyatı ve buna dayalı olan gerçekliği ve mutluluğu kaybediyorlar.